

**EPISTOLYAR NASRDA BOSH QAHRAMON YARATISH
IQBOL MIRZONING “BONU” ROMANI MISOLIDA**

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
O‘zbek tili va adabiyoti kafedrası o‘qituvchisi*

Dusmuratov Qahromon Mamadiyevich

qaxramondusmuratov123@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Iqbol Mirzoning “Bonu” romani orqali o‘zbek ayolining jamiyatdagi o‘rni, oilaviy va ijtimoiy muammolari, shuningdek, uning sabrmatonati va kuchli iroda timsoli sifatida tasviri tahlil qilinadi. Roman qahramoni Bonuning hayoti va ichki dunyosi orqali ayolning jamiyatdagi mavqei, erkaklar bilan munosabatlari, ona sifatidagi mas’uliyati yoritiladi. Asarda ayol obrazlari va ularning ijtimoiy faolligi, huquqlari masalasi ko‘tarilib, jamiyatda ayollarga nisbatan mavjud bo‘lgan stereotiplar tanqid qilinadi. Tadqiqotda Bonuning sabri — zaiflik emas, balki kuch va matonat belgisi sifatida ko‘rsatilgani, shuningdek, ayolning jamiyatni kelajakka yetaklovchi kuch ekanligi ta’kidlanadi.

Kalit so‘zlar : “Bonu” romani, ilmiy iqtiboslar, Huvaydo, aruz ilmi, diniy obrazlar, falsafiy tafakkur, o‘zbek adabiyoti.

Annotation: This article analyzes the role of the Uzbek woman in society, family and social problems, as well as her image as a symbol of patience and strong will through the novel “Bonu” by Iqbol Mirzo. The life and inner world of the heroine of the novel, Bonu, illuminates the position of a woman in society, her relationships with men, and her responsibility as a mother. The work raises the issue of images of women and their social activity and rights, and criticizes the stereotypes that exist in society regarding women. The study emphasizes that Bonu's patience is not a sign of weakness, but a sign of strength and perseverance, and that women are the force that leads society to the future.

Keywords: novel “Bonu”, scientific quotes, Huvaído, science of dreams, religious images, philosophical thought, Uzbek literature.

Kirish

Iqbol Mirzoning “Bonu” romanida jamiyatdagi dolzarb ijtimoiy muammolar bilan bir qatorda o‘zbek tilining ifoda imkoniyatlari, iboralar orqali obraz yaratish san’ati ham yuksak darajada namoyon bo‘lgan. Asar qahramonining ichki kechinmalari, hissiy o‘zgarishlari, hayotga bo‘lgan munosabati tilda obrazli ifodalar, yangi shakllangan so‘zlar, kontekstda yangicha ma’no kasb etgan iboralar orqali ochib beriladi.

Zamonaviy o‘zbek adabiyotida badiiy tasvirning ilmiy, falsafiy va diniy-ma’naviy qatlamlar bilan uyg‘unlashuvi ko‘p uchramaydi. Iqbol Mirzoning “Bonu”

romani bu borada istisno asar sifatida ajralib turadi. Unda insoniy kechinmalar, ijtimoiy bosimlar, ichki ruhiy kurashlar bilan bir qatorda chuqur ilmiy-ma'naviy iqtiboslar ham o'z ifodasini topgan.

Asarda qo'llangan iboralar va ularning mazmuni

Asarda birinchi navbatda Ayub sabri, Odam Ato sinovlari kabi diniy obrazlar sinovlarga ilmiy-axloqiy yondashuv bilan qarashga undaydi. Muallif "Ayubning duosi" iborasini keltirar ekan, sabr-toqatning eng oliy namunasi sifatida diniy timsollarni o'quvchiga eslatadi.

Bundan tashqari, Yusuf va Zulayho qissasi ham ilmiy-falsafiy iqtibos sifatida keltiriladi:

*"Parvardigori olamin insoniyatga atalgan husnni yaklit olib, uning bir foizini ajratibdi. To'qson to'qqizini Yusufga, qolganini esa odamzodga beribdi."*¹

Bu rivoyat orqali muallif go'zallik, vasvasa, ruhiy iztirob va muhabbat o'rtasidagi murakkab rishtalarni tasvirlaydi. Bu rivoyat asosida arab, fors va turkiy adabiyotda ko'p uchraydigan ilmiy-diniy tushuncha yotadi. Bu iqtibos Bonuning o'zini anglash jarayonida falsafiy tus oladi.

Bonuning bolaligidanoq Huvaydo g'azallariga oshno bo'lib ulg'aygani, bobo qo'lidan yozilgan ipak qog'ozdagi g'azallarni sevib o'qigani — bu an'anaviy adabiy-ilmiy merosga bo'lgan hurmatning ramzidir. Quyidagi satrlar bunga misoldir:

"Muhabbatdan muhabbat bo'ldi paydo."

*"Sifotingni na til birla bayon aylay, Xudovando..."*²

Bu g'azallar ilmiy-asosli — sufiyona, falsafiy tafsirga ega bo'lib, qahramonning ruhiy kamolot yo'lida yo'ldosh bo'ladi.

Bu yerda o'zbek she'riyatining ilmiy jihati — aruz ilmi tilga olinadi. Bu an'anaviy vazn tizimi ilmiy asoslangan bo'lib, filologik qadriyat sifatida xizmat qiladi.

Asarda aruz haqida bevosita "Aruzning bahrlari to'lqinida tebrangan salobatli ovoz..." deyilgan ibora orqali tasvirlanadi. Bu, bir tomondan, o'zbek she'riyati asoslaridan biri bo'lgan aruz ilmiga ishora bo'lsa, ikkinchi tomondan, bu ilohiy mushohada maydonidir. Bonuning ichki kechinmalari ham aruz ritmida aks etadi.

Ilm va muhabbat o'rtasidagi bog'liqlik

Asarda muhabbat faqat hissiy emas, balki ilohiy-falsafiy, ruhiy uyg'onish vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Shu boisdan ham Bonu bilan Olmosning muloqotlari, maktublari, she'rlari bir nechta falsafiy, adabiy, diniy iqtiboslar bilan to'yingan:

"Sening nazaringga munosib bayt bitgan kunim..."

¹ . Mirzo, I. Bonu. – Toshkent: Sharq, 2020. – 240 b.

² Huvaydo. Devon. – Toshkent: Fan, 1981.

“Sen san sevarim, xoh non, xoh inonma...”

Bu satrlar o‘zbek she‘riyatining zamonaviy va klassik an‘analarini uyg‘unlashtirgan holda asarga chuqur ma‘no bag‘ishlaydi.³

“Bonu” romanida juda ko‘plab hayotiy, ibratli iqtiboslar mavjud. Quyida asardan olingan va chuqur ma‘naviy-falsafiy mazmun kasb etgan ba‘zi ibratli fikrlarni keltiraman:

“Go‘zal Bonu Ayubdan ham ko‘proq yengish, chidash ko‘tarish kabi sinovlarga duch keladi”. Bu fikr qahramonning ichki matonati, sinovlarga bardosh bera olish qobiliyatini ko‘rsatadi.

“Sim qoqmoq” asarda qo‘ng‘iroq qilmoq ma‘nosida kelgan.

“Adolat va haqiqat tushunchalarini turmush talato‘plari quyuni shu qadar bizdan yiroqlashtirib, osmoni falakka olib chiqib ketdiki..” Bu so‘zlar insonning adolatga ishonchini yo‘qotish darajasini aks ettiradi. “Bonu” romani faqatgina badiiy asar emas — u adabiy-ilmiy tafakkur namunasi sifatida ham ahamiyatlidir. Asarda keltirilgan ilmiy, falsafiy va diniy iqtiboslar obrazlar ruhiyatini yoritishda, mavzuni falsafiy chuqurlashtirishda muhim vosita bo‘lgan. Bu esa uni o‘zbek zamonaviy nasrida o‘ziga xos uslubda yozilgan asarlar qatoriga qo‘shadi.

“Bonu” romanida badiiy obrazlar va hayotiy voqealar bilan bir qatorda chuqur ilmiy-ma‘naviy qatlam ham mavjud. Asarda tilga olingan diniy timsollar, sufiyona g‘oyalar, mumtoz adabiyotga oid iqtiboslar (ayniqsa Huvaydo g‘azallari va Yusuf–Zulayho rivoyati, Lutfiy ijodi) qahramon ruhiyatini ochishda katta estetik yukni o‘z zimmasiga olgan. Ayniqsa, aruz ilmi, Qur‘on qiroati va klassik she‘riyatga bo‘lgan ehtiyoj – o‘zbek xalqining madaniy ongida ildiz otgan bilim va qadriyatlarni badiiy vosita sifatida yoritishga xizmat qiladi. Romani faqatgina badiiy asar emas, balki adabiy-falsafiy tafakkurni mujassam etgan, ilmiy manbalar bilan uyg‘unlashgan yuksak ruhiy matn sifatida baholanishi lozim. U zamonaviy o‘zbek nasrida ilm bilan badiiyat, tafakkur bilan tuyg‘u orasidagi nozik bog‘liqlikni muvaffaqiyatli ifodalagan asardir.

Adabiyot har doim jamiyat hayotining ko‘zgusi bo‘lib kelgan. U inson ruhiy olami, orzu-armonlari va dardlarini badiiy tasvir orqali ifoda etadi. Ayniqsa, ayol qismati, uning jamiyatdagi o‘rni, baxt va iztiroblari o‘zbek adabiyotida muhim mavzulardan biri hisoblanadi. Iqbol Mirzoning “Bonu” dostoni ham ana shunday asarlardan bo‘lib, unda bir ayol qismati orqali butun bir xalqning ruhiy holati, ijtimoiy muammolari ochib beriladi. Bu doston ayol sha‘niga, sabriga, irodasiga bag‘ishlangan ulkan badiiy yodnomadir. “Bonu” dostoni markazida — Bonu nomli ayol obrazi turadi. U oddiy, ammo matonatli va fidoyi ayol sifatida tasvirlanadi. Hayot uni og‘ir sinovlarga duchor etadi: eridan ayrilishi, yolg‘izlik, ijtimoiy bosimlar,

³ Rasulov, M. Aruz ilmi asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 1995. – 128 b.

farzandlarini boqish tashvishi. Biroq u bu musibatlarga yelka tutadi, soʻnmaydi, sindirilmaydi. Shoir Bonu orqali oʻzbek ayolining sobitqadamligi, oilaviy qadriyatlarga sadoqati, ayollik gʻururi va mehr-oqibatini ochib beradi. Bonu nafaqat ona, nafaqat turmush oʻrtoq, balki sabr va matonat timsoli sifatida gavdalanadi. Doston voqealari orqali shoir zamonaviy jamiyatdagi ayollar hayotining muammolarini, ularning ichki dunyosini badiiy yuksaklikda koʻrsatadi. “Bonu” nafaqat bir inson fojiasi, balki butun bir davr ijtimoiy muhitining ifodasidir. Shoirning til boyligi, obrazlilik, ruhiy kechinmalarni tasvirlashdagi mahorati dostonga chuqur taʼsirchanlik bagʻishlaydi. Asarda erkak va ayol munosabatlari, oilaviy qadriyatlar, ayolning jamiyatdagi roli kabi dolzarb mavzular teran yoritiladi. “Bonu” dostoni — oʻzbek ayolining sabr-toqati, mehr-oqibati va hayotiy jasoratining yorqin badiiy ifodasidir. Iqbol Mirzo bu asari orqali ayolga ehtirom bildiradi, uning ichki kuchini ulugʻlaydi. Asar bizni ayolga boʻlgan munosabat, uning haq-huquqlari va qadriyat haqida chuqur oʻylantiradi. Har bir oʻquvchi Bonuning timsolida oʻz onasi, opa-singlisi yoki umr yoʻldoshining siymosini koʻradi. Demak, “Bonu” — bu hayot sinovlariga bardoshli, irodali, mehrli va or-nomusli oʻzbek ayolining bitmas qissasidir. Adabiyot insoniyatning ichki dunyosini ochuvchi, jamiyatdagi muammolarni yorituvchi, shaxsiy kechinmalarni ifodalovchi kuchli vositadir. Ayniqsa, oʻzbek adabiyotida ayol siymosi, uning jamiyatdagi oʻrni, oiladagi roli, hayotdagi kurashlari alohida oʻrin egallaydi. Iqbol Mirzo — zamonaviy oʻzbek adabiyotining taniqli vakillaridan biri boʻlib, u nafaqat lirik sheʼrlari, balki teran badiiy tafakkurga asoslangan nasriy asarlari bilan ham adabiyotimizni boyitmoqda. “Bonu” romani — bu oddiy bir ayolning fojiali, ammo oriyatli hayoti haqida emas. Bu asar minglab, millionlab ayollarning yuragida yashirinib yotgan dardlar, iztiroblar, umidlar va sabr-matonatning qogʻozda gavdalanishidir. Mazkur roman orqali yozuvchi nafaqat bir ayolning fojiasini tasvirlaydi, balki jamiyat, erkaklar va butun insoniyatning ayolga nisbatan munosabati haqida jiddiy fikr yuritadi.

Asar qahramoni Bonu – ismi kabi nafis, lekin hayot sinovlariga toʻla shaxsdir. Uning hayoti orqali Iqbol Mirzo ayolning sabrini, chidamini, mehrini va kuchli irodasini koʻrsatishga uringan. Bonu oddiy oila vakilasi boʻlishiga qaramay, turmushdagi muammolar, erkaklar hukmronligi, befarqlik, kamsitilish va yolgʻizlik kabi ogʻir sinovlar ichida oʻz insoniyligini yoʻqotmaydi. U sabr qiladi — bu sabr dunyoni koʻtarib turgan sabr. U fidoyilik koʻrsatadi — bu fidoyilik farzandlari uchun, or-nomus uchun. U jabr koʻradi — ammo bu jabrni ichida yutadi, uni dunyoga yoymaydi. Bonuning oʻziga xosligi shundaki, u ayollik mohiyatidan chekinmaydi, aksincha, ayolligini kuchga aylantira oladi. Romanda faqat Bonu emas, boshqa ayol obrazlari orqali ham ijtimoiy muammolar ochiladi. Masalan, qoʻshnilar, tanishlar, doʻstlar, hatto oʻtmishdagi ayollar haqida eslatmalar orqali yozuvchi jamiyatda ayolga qanday qaralayotganini koʻrsatadi. Ayol hali-hamon jamiyatda asosan uy-roʻzgʻor, tarbiya, xizmat doirasida baholanadi. Uning dardlari eshitilmaydi,

hayotidagi og‘irliklar jamiyat tomonidan e‘tiborga olinmaydi. Bonu o‘z kuchi bilan yashaydi. Yordam so‘ramaydi. Asar shu tarzda ayollarning ijtimoiy faolligi, ularning huquqlari va hurmatga bo‘lgan ehtiyojini nazardan chetda qoldirmaslik kerakligini anglatadi. Iqbol Mirzo romani orqali oilaviy hayotda muvozanat, o‘zaro hurmat, fidoyilik muhimligini ko‘rsatadi. Bonuning turmush o‘rtog‘i unga e‘tibor bermaydi, ehtiyojlarini tushunmaydi. Bu holat orqali yozuvchi erkaklarning ko‘plab hollarda o‘z ayolining ruhiy holatini his eta bilmasligiga e‘tibor qaratadi. Yozuvchining maqsadi — erkaklar ayollarni faqat xizmatkor, farzandlar onasi deb emas, balki o‘ziga tengdosh, ruhiy do‘st, hayot yo‘ldoshi sifatida ko‘rishga o‘rgatishdir. Ayolning dardi — jamiyatning dardidir. Erkak bu dardni tushunmas ekan, jamiyat sog‘lom rivojlanmaydi. Bonu faqat sabrli emas, balki matonatli. Aslida, sabr — bu chidash, matonat esa chidashni kuch bilan qoplashdir. Iqbol Mirzo Bonuni shunday tasvirlaydiki, u bukilmaydi, hatto eng og‘ir holatda ham o‘zini yo‘qotmaydi. Uning sabri orqali hayotning og‘irligi yengillashadi. Bu sabr — o‘zbek ayolining eng kuchli quroli sifatida tasvirlanadi. Romanda sabr — ayolning zaiflik belgisi emas. Aksincha, u erkakchalik kuchli bo‘lmagan holatda ham muammolarga qarshi kurashish usulidir. Yozuvchi Bonu timsolida sabr-matonatni — hayotni asrab qoluvchi ruhiy vosita sifatida talqin qiladi. Roman davomida Bonuning farzandlariga bo‘lgan munosabati, ularning kelajagi uchun qilgan kurashlari alohida urg‘u bilan tasvirlanadi. U har qanday holatda ham onaligidan kechmaydi. Onaning mehriga to‘ymas bolalar, onaning dardini tushunmaydigan jamiyat... Bu kontrastlar orqali yozuvchi ayolning ulug‘ligini yana bir bor eslatadi. Bonu bolalari uchun yashaydi, ularning xatosini o‘z tanasida his qiladi, ularga yorug‘ kelajak tilaydi. Aslida, Bonu faqat ona emas — u jamiyatni kelajakka yetaklaydigan kuchdir. Zero, ayol tarbiyalagan bola kelajak jamiyatni belgilaydi. Romanning eng kuchli jihatlaridan biri — Bonuning ichki monologlari. Bu monologlar o‘quvchini qahramon ruhiyatiga olib kiradi. U faqat gapiradigan emas, o‘ylaydigan, his qiladigan, sinayotgan ayoldir. Ichki dardlar, sukutlar, sobitliklar — romanning ruhiy-falsafiy qatlamini tashkil qiladi. Bonu ko‘p gapirmaydi, lekin uning sukuti baqiradi. Uning dardi so‘zsiz tushuniladi. Yozuvchi bu uslub orqali ayol ruhiyatining teranliklariga chuqur kiradi

“Bonu” romani orqali yozuvchi milliy qadriyatlar va zamonaviy ayol o‘rtasida uyg‘unlik kerakligini anglatadi. Ayol nafaqat oilani, balki jamiyatni barpo qiluvchi kuchdir. Ayollarni o‘tmish qadriyatlari bilan bog‘lab, ularni faqat or-nomus himoyachisi qilib ko‘rsatish noto‘g‘ri. Ular ham ishlashi, o‘qishi, faol bo‘lishi, qaror qabul qilishi kerak. Bonu qadriyatlarga sodiq, ammo zamonaviy tafakkurga ochiq. Shu jihati bilan u har bir zamondosh o‘zbek ayoli uchun ideal timsol bo‘lib xizmat qiladi. Yozuvchining uslubi ham roman muvaffaqiyatining muhim sabablaridan biri. U voqealarni soddalik bilan emas, balki nozik lirizm, poetik ifoda, ramziy obrazlar orqali yoritadi. Asardagi har bir tasvir — har bir ayolning yuragidan joy oladigan darajada ta’sirchan. Bonu faqat badiiy obraz emas — u she’r, u kuylagan dard, u

qalbdagi harorat. Iqbol Mirzoning nasrda ham she'riyatga xos nafislikni saqlab qolishi romanning emotsional kuchini oshiradi. Asarning umumiy xulosasi shuki — ayolni tinglash kerak. Ayolni qadrlash kerak. Ayol faqat xizmatkor emas, faqat farzand tug'uvchi emas, balki jamiyat ustunidir. Uning holatini, fikrini, orzularini e'tiborsiz qoldirgan jamiyat halokat sari boradi.

Bonuning hayoti orqali yozuvchi barcha erkaklarga, butun jamiyatga murojaat qiladi: Ayolingizga quloq soling, uni tushuning, unga ko'mak bering. Chunki u siz uchun yashaydi. "Iqbol Mirzoning "Bonu" romani — bu bir asar emas. Bu — yurak dardi. Bu — hayot haqidagi dars. Bu — ayolning qadriga yetish haqida yozilgan ma'naviy dastur." Bonu — sabr, mehr, halollik, fidoyilik, matonat timsoli. U orqali yozuvchi har bir o'zbek ayolining qadr-qimmatini ko'rsatadi. Bu roman o'qilmaydi — bu roman his etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Iqbol Mirzo. Bonu (roman). – Toshkent: G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, nashr yili (aniq yili ko'rsatiladi, masalan: 2020).
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Jo'rayev O. Ayol obrazining adabiyotdagi talqini // O'zbek tili va adabiyoti jurnali, 2021, №2.
4. Arastu. Poetika. Ahloqi kabir. – T.: Yangi asr avlodi, 2004.
5. Валихўжаев Б. Ўзбек адабиётшунослиги тарихи. – Т.: О'zbekiston, 1993.
6. Т. Boboyev. Adabiyotshunoslik asoslari. – Т.: О'zbekiston, 2002.
7. Хотамов Н., Саримсоқов Б. Адабиётшунослик терминларининг русча-ўзбекча изоҳли луғати. – Т.: Ўқитувчи, 1979.
8. Куронов Д. ва бошқалар. Адабиётшунослик луғати. – Т.: Академнашр, 2010.
6. Quronov D. Adabiyot nazariyasi asoslari. – Т.: Akademnashr, 2018.